

BAWOROVIANUM*

Biblioteka fundacyjna Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie¹ uznana została, obok Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i Biblioteki Kórnickiej, za znaczniejszą polską bibliotekę fundacyjną². Posiadała cenne rękopisy, m.in. kroniki średniowieczne z XVI w., pomniki prawodawstwa polskiego, autografy literackie, materiały do historii Polski XVI-XVIII w., listy i pisma wybitnych Polaków, rzadkie stare druki i inkunabuły, ryciny. Ozdobą kolekcji był zbiór bardzo rzadkich druków dysydenckich oraz pism polemicznych katolickich, unikaty astronomiczne. W 1935 r. biblioteka liczyła ok. 27 tys. tomów druków z XVI-XX w. i inkunabułów, 1625 rękopisów i ok. 3 tys. akt archiwalnych³.

Wiktor Baworowski, bibliofil, poeta, tłumacz, założyciel biblioteki, urodził się w 1826 r. w Kotłowie, w powiecie złoczowskim, jako syn Józefa Baworowskiego, podczaszego trembowelskiego, i Felicji ze Starzeńskich. Ojciec jego, Józef w 1809 r., po wkroczeniu wojsk napoleońskich, wstąpił do 4. pułku jazdy galicyjsko-francuskiej. Służył razem z Aleksandrem hr. Fredą. Walczył pod Berezyną. Za waleczność otrzymał 4 listopada 1812 r. Złoty Krzyż *Virtuti Militari*. Baworowscy otrzymali w 1782 r. tytuł hrabiowski austriacki *Prus II Wilczekosy* (w polu czerwonym wilczekosy złączone u dołu, zachodzące ostrzami na siebie, srebrne, z zaćwieczonym takimż półtorakrzyżem. Nad tarczą mieczem). Baworowscy zostali w XIV wieku sprowadzeni na Ruś Halicką z Baworowa na Śląsku przez księcia Władysława Opolczyka. Najstarsza informacja dotyczy Wacława Baworowskiego, dworzanina króla Zygmunta Starego. Następną znaną postacią historyczną jest Szymon Baworowski, pułkownik pancerny, w 1686 r. otrzymał od króla Jana III Sobieskiego zgodę na utworzenie chorągwi pancernej i już w tym samym roku, wraz z innymi pięcioma chorągwiami, został skierowany do walk pod Trembowlą.

Wiktor Baworowski, po śmierci rodziców, od początku lat 40. XIX w. przebywał we Lwowie, gdzie pod wpływem poety Jana Nepomucena Kamińskiego zainteresował się językiem i literaturą polską. W czasopiśmie lwowskich publikował swoje wiersze oraz tłumaczenia. Od 1850 r. za namową Aleksandra Batowskiego rozpoczął gromadzenie polskich i polski dotyczących książek, rękopisów, dyplomów

i rycin z zamiarem udostępnienia ich następnie do użytku publicznego, jako bibliotekę fundacyjną⁴. Takie rozwiązanie umożliwiło mu prawo obowiązujące w zaborze austriackim (od 1811 r., w pruskim od 1896 r., w rosyjskim w ogóle nie było takiej możliwości). W Galicji skorzystał z niego także Józef Maksymilian Ossoliński.

Początkowo biblioteka znajdowała się w majątku Baworowskiego w Myszkowicach pod Tarnopolem. Następnie w 1861 r. została przeniesiona do pałacu we Lwowie przy ul. Ujejskiego (od 1929 r. ul. Baworowskich, dzisiaj ul. Bibliotecznej), tuż obok kościoła Św. Marii Magdaleny. Był to dawny arsenał Sieniawskich wzniesiony w 1. poł. XVII w. przez Mikołaja z Granowa Sieniawskiego podczas koronnego, wg projektu Pawła Grodzickiego. Swoją funkcję pełnił do końca XVII w., kiedy to przeniesiono arsenał do Starego Siola. Od tego czasu budowla często zmieniała właścicieli, aż około 1833 r. stała się własnością Józefa hr. Baworowskiego, a następnie od 1854 r. jego syna Wiktora. W latach 30. i 40. XIX w. arsenał przebudowano na bibliotekę wg projektu Ignacego Chambreza (podwyższono budynek o jedną kondygnację, a całość otrzymała fasadę neoklasyzystyczną). W związku z tym, że biblioteka miała charakter muzeum, sale

urządzone były pięknymi empirowymi i biedermeierowymi meblami, bibelotami z majoliki i porcelany, złożonymi francuskimi zegarami oraz obrazami mistrzów włoskich, francuskich, niderlandzkich, niemieckich oraz polskich.

Wg sprawozdania Tadeusza Korzeniowskiego w 1901 r. biblioteka mieściła się w dwu sklepionych

izbach pierwszego piętra oraz czterech salach piętra drugiego. Pracownię naukową zamierzano urządzić w dawnej wozowni. Na pierwszym piętrze znajdowało się archiwum i rękopisy pergaminowe oraz część księgozbioru z XVII i XVIII w. oraz biblioteka odnowska Aleksandra Batowskiego, druki polskie z XVII i XVIII w. i późniejsze oraz zbiór druków z XVI i XVII w., a także mieszkanie kustosa oraz pracownia publiczna. Na drugim piętrze mieściły się zbiory historycznych rycin (sztychy, drzeworyty, litografie i rysunki) Aleksandra Batowskiego i niewielki zbiór sztychów Baworowskiego.

W 2006 r. pałac został odremontowany ze środków Fundacji Tatiany i Omelana Antonowiczów, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich oraz zbiórki publicznej przeprowadzonej przez Ossolineum i „Rzeczypospolitą”. Obecnie mieści się tam Pałac Sztuki Tatiany i Omelana Antonowiczów Lwowskiej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka, gdzie od 2006 r. organizowane są wspólnie ze stroną ukraińską „Ossolińskie spotkania w Bibliotece im. W. Stefanyka”.

Wiktor Baworowski głównie przy pomocy Aleksandra Batowskiego kupował całe księgozbiory lub ich części, zgodnie z wyznaczonym przez siebie profilem – dzieła polskie i polski dotyczące. Przeważały zatem dzieła z zakresu historii Polski, prawoznawstwa, religii, literatury pięknej (polskiej i słowiańskiej). Jako pierwszą, w 1855 r. zakupił bibliotekę hr. Stadnickich ze Żmigrodu⁵. W kolejnych pięciu latach (1855-1860) nabył główną część swojej kolekcji, tzn. zbiory: A. Grabowskiego, K. Strączyńskiego, L. Dembowskiego z Klementowic, K.J. Kuropatnickiego z Lipinek, A. Osińskiego, D. Zubrzyckiego, zbiór rycin A. Batowskiego, A. Łączyńskiego, W. Bantkiego.

W momencie przeniesienia zbiorów do Lwowa (1861 r.) biblioteka Baworowskiego liczyła 15 571 druków (liczne dzieła histo-

Portret Wiktora hr. Baworowskiego.
Fot. zbiory CBN Polona

ryczne i filozoficzne z końca XVIII i pocz. XIX w., cenne polonica i slavica z dziedziny historii i literatury, czasopisma emigracyjne), 110 dyplomów, 1080 rękopisów (wśród nich 2 iluminowane z XII w., *Kronika* Wincentego Kadłubka), 300 sztuk pergaminowych dokumentów i przywilejów, 10 tys. rycin (portrety, widoki miast i sceny z dziejów Polski), 300 obrazów (malarzy polskich, włoskich, niderlandzkich i niemieckich mistrzów z XVI-XVIII w., m.in. obrazy Mengsa, Dolciego, Reniego, Domenichina, Canaletta, Juliusza Kossaka, Rejhana, Raczyńskiego, Franciszka Tepy, Schweikarta, Pitschmana i in), a także zbiór starożytności, rzeźb, sprzętów, pamiątek i autografów.

Biblioteka Wiktora Baworowskiego nie była powszechnie dostępna za jego życia. Korzystali z niej jedynie nieliczni naukowcy i badacze kultury polskiej, m.in. August Bielowski (historyk, dyr. ZNiO), Józef Szujski (historyk, współzałożyciel „Przeglądu Polskiego”), Henryk Zeisberg (historyk), Franciszek Piekosiński (prof. UJ, historyk mediewista), Aleksander Brückner (filolog, sławista, historyk literatury polskiej).

Wiktor Baworowski, który zmarł śmiercią samobójczą w 1894 r., w testamencie przeznaczył cały swój majątek na utworzenie i utrzymanie biblioteki fundacyjnej swojego imienia (ok. 8 tys. morgów).

Publiczne otwarcie biblioteki nastąpiło dopiero w 1900 r., kiedy to zgodnie z testamentem Baworowskiego kierownictwo fundacji przejął Wydział Krajowy (organ wykonawczy Sejmu Krajowego Galicji). Pod jego kierownictwem biblioteka rozwijała się do wybuchu II wojny światowej. Kustoszem biblioteki w latach 1899-1905 był J. Korzeniowski, w latach 1905-1915 – E. Naganowski, a po nim w latach 1916-1940 – R. Kotula.

W 1914 r. Biblioteka Baworowskich wzbogaciła się o cenną kolekcję z Księgozbioru Czarneckich z Ruska w Wielkopolsce (6435 dzieł).

Edward Chwalewik podaje dokładny stan zbiorów oraz wymienia te najcenniejsze – 40 tys. tomów (w tym 6228 starych druków z XVI-XVII w., 35 inkunabułów), 1283 rękopisy, 500 dyplomów, ponad 10 tys. rycin oraz zbiór starych map⁶.

Gdy w 1939 r. Lwów został zajęty przez Związek Radziecki, biblioteki naukowe, w tym Bibliotekę Baworowskich wraz z Ossolineum włączono w skład Akademii Nauk USRR. Od 1941 r. do połowy 1944 r. Lwów

był okupowany przez Niemców, którzy utworzyli Staatsbibliothek In Lemberg. Po wyparciu Niemców ponownie obie biblioteki zostały włączone w skład Ukraińskiej Akademii Nauk.

Zbiory Baworowianum zostały rozproszone pod koniec II wojny światowej. Trafily częściowo do Warszawy (Archiwum Główne Akt Dawnych i Biblioteka Narodowa – 65 rękopisów średniowiecznych) i przede wszystkim do Wrocławia (według stanu zbiorów ZNiO z maja i czerwca 1945 r. na zasoby Biblioteki Baworowskich składało się ok. 23 tys. druków XIX-XX w., 9100 starych druków, 1659 rękopisów i 113 dyplomatów⁷), jednak zdecydowana większość pozostała na Ukrainie (według szacunkowych danych ok. 98 proc.⁸).

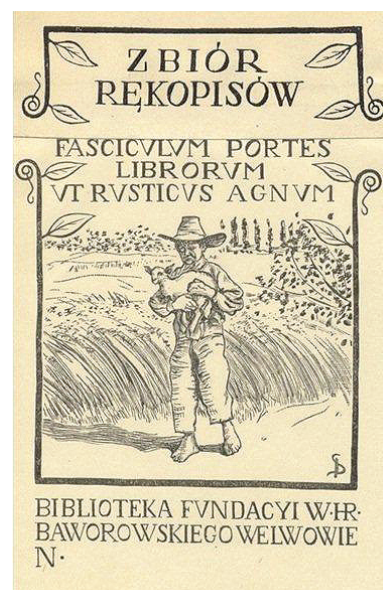
Dokładne rozpoznanie zbiorów z Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego, a także rozbieżności w danych dotyczących stanu zbiorów biblioteki⁹, znajdujących się w ZNiO, i we Lwowskiej Naukowej Bibliotece im. W. Stefanyka wydaje się konieczne ze względu na ich znaczenie dla polskiej kultury i nauki, tym bardziej że strona ukraińska nie wydaje się w razie zainteresowania badaniem polskich zabytków piśmiennictwa. Sprawa ta jest istotna także ze względu na toczące się rozmowy w sprawie rewindykacji polskich dóbr kultury. Aktualność tej kwestii, jak zauważył M. Matwijów, pogłębiały doniesienia prasowe o nieodpowiednim przechowywaniu polskich zbiorów we Lwowie¹⁰. Sytuacja znacznie się poprawiała w 2003 r., kiedy to ZNiO uzyskał możliwość pełnego dostępu do polskich kolekcji przechowywanych we Lwowskiej Naukowej Bibliotece im. W. Stefanyka. Oprócz tego od 2006 r. działa w gmachu dawnej Biblioteki Baworowskich delegatura ZNiO, którego pracownik bierze udział w kopiowaniu lwowskich zbiorów, przygotowuje katalog, sygnalizuje stan zbiorów i potrzeby w zakresie ich konserwacji. Na razie jednak w sferze życzeń pozostaje kwestia scalenia zbiorów Baworowianum, tak by zgodnie z wolą założyciela mogły służyć polskiemu uczonym. ■

*O ZBIORACH BAWOROWIANUM TAKŻE W CB/UJ NR 2(26) 2001, S.24

PRZYPISY:

¹ Obszerniejszy artykuł autorki poświęcony Bibliotece Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego zamieszczono w „Czasopiśmie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich” Z. 18/19 (2008), s. 55-64.

² Józef A. Kosiński zaliczył Bibliotekę Baworowskich do grupy trzech, obok Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i Biblioteki Kórnickiej, znaczących polskich bibliotek fundacyjnych. Patrz. Józef A. Kosiński, *Biblioteki fundacyjne i ordynackie w świetle*

Znak własnościowy z bazy „Znaki własnościowe” Departamentu Dziedzictwa Kulturowego MKiDN.

Graduale cistersiense. Rękopis w jęz. łacińskim, iluminowany XIII w. Notacja muzyczna: neumy lotaryńskie. Oprawa z epoki, deski i skóra. Jeden z najstarszych zachowanych w Polsce graduałów - *Nad złoto droższe*. *Skarby Biblioteki Narodowej* - Warszawa: Biblioteka Narodowa 2000, wersja elektroniczna

przepisów prawnych. *Roczniki Biblioteczne*, R. 35: 1981, z. 1-2, s. 35

³ Sprawozdanie ze stanu i działalności Biblioteki [Baworowskich] w okresie gospodarczym 1934/1935, BN akc. 9800.

⁴ Zamysł założenia biblioteki przez W. Baworowskiego został dosyć dokładnie opisany w „Czasie”, „Tygodniku Ilustrowanym” czy „Tece Konserwatorskiej” przez mu współczesnych – Józefa Ignacego Kraszewskiego, Aleksandra Batowskiego, Henryka Schmitta, Wojciecha Kętrzyńskiego.

⁵ Pierwsze nabytki Baworowskiego wymienił szczegółowo i omówił Henryk Schmitt w „Czasie” patrz: H. Schmitt, *Korespondencja ze Lwowa*, „Czas” 1856, nr 186, s.1-2

⁶ E. Chwalewik, *Zbiory polskie w ojczyźnie i na obczyźnie: archiwa, biblioteki, gabinety, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości*, T.1: A-M, Warszawa 1926, s. 367-429.

⁷ 17066/II. Papiery Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie dotyczące zbiorów bibliotecznych z lat 1939-1946.

⁸ M. Matwijów, *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945-1948*. Wrocław 1996, s. 157.

⁹ E. Chwalewik podaje (1926 r.) – 40 tys. tomów (w tym 6228 starych druków z XVI-XVII w., 35 inkunabułów), 1283 rękopisy, 500 dyplomów, ponad 10 tys. rycin oraz zbiór starych map, według stanu zbiorów w 1935 r. – ok. 27 tys. tomów druków z XVI-XX w. i inkunabułów, 1625 rękopisów i ok. 3 tys. akt archiwalnych a z maja i czerwca 1945 r. ok. 23 tys. druków XIX-XX w., 9100 starych druków, 1659 rękopisów i 113 dyplomatów.

¹⁰ M. Matwijów, *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945-1948*, s. 158.